

Tradycje uniwersytetów ludowych

Idea Grundtviga – Szkoła Dla Życia

Tworząc projekt Uniwersytetu Powszechnego im Jana Józefa Lipskiego w Teremiskach w twórczy sposób korzystamy ze znakomitych metod i założeń Uniwersytetów Ludowych, które powstały jako zupełnie nowa forma oświaty skierowana do dorosłej części społeczeństwa wiejskiego w dziewiętnastowiecznej Danii. Teoretyczną koncepcję Uniwersytetów Ludowych stworzył w latach 1832–1841 duński filozof, poeta, pedagog i biskup Nikołaj Frederic Severin Grundtvig (1783–1872). Pierwszy Uniwersytet Ludowy powstał w 1844 roku w Rødding. Ideę Uniwersytetu Ludowego twórczo realizował potem jego uczeń Krystian Kold, zaczynając od placówki w Ryslinge założonej w 1851, gdzie ustalił się pierwowzór *Folkehøjskole* (Wyższej Szkoły Ludowej).

Uniwersytet Ludowy jest uczelnią internatową, początkowo mieszczącą się na wsi lub małym miasteczku, potem również w większych miastach, obliczoną na małą liczbę kształcących (30–100 osób) skupiającą młodzież po 18 roku życia na czas od 3 do 9 miesięcy, gdzie studenci i nauczyciele mieszkają i żyją razem.

Filozofia Grundtviga (*Folkbidning*) zakłada, że każdy człowiek jest jednostką wolną i niezależną, posiadającą, niezależnie od swego statusu majątkowego, warstwy społecznej i miejsca zamieszkania, prawo do uczestniczenia we wszystkich sferach życia demokratycznego społeczeństwa. Szkoła powinna sprzyjać takiemu rozwojowi człowieka, by był on przekonany o swej wolności i możliwości udziału w tworzeniu i zmianie swojego życia i by potrafił o nim decydować.

Naczelną ideą Grundtviga stało się więc uczynienie z placówki dydaktycznej „Szkoły dla życia” (*School for life*) – miejsca, w którym stwarza się studentom możliwości rozwoju własnej osobowości, budowania tożsamości oraz nabywania umiejętności społecznych i obywatelskich. Celem wychowania jest „oświecenie życiowe” (*livsoplysning*) – obudzenie w człowieku zrozumienia samego siebie i znalezienia celu, ku któremu chce dążyć w życiu. Uniwersytet Ludowy jest miejscem wychowania do demokracji, przygotowaniem do życia społecznego, motorem rozwoju osobistego każdego ze studentów. Wszystkie zajęcia służą pobudzaniu myśli i uczuć, a dalej prowadzić mają do aktywnego uczestniczenia w życiu i kulturze.

Program Uniwersytetu Ludowego opiera się na naukach humanistycznych (z naciskiem na historię i język ojczysty), naukach przyrodniczych i naukach społecznych. Na równi z nimi obecne są zajęcia dotyczące kultury życia i sztuki oraz śpiew i teatr jako czynniki tworzący więź i klimat emocjonalny grupy.

W Uniwersytecie Ludowym nie kładzie się nacisku na przekazywanie usystematyzowanej wiedzy, ale przede wszystkim na budzenie samodzielnego stosunku do niej. Uniwersytet Ludowy chce nawiązywać do życiowych doświadczeń i do kultury, w której słuchacze uniwersytetu wzrastają. Nauka oparta jest przede wszystkim na żywym słowie, dyskusji i dialogu, a duch przekazu jest równie ważny jak jego treść. Dąży się by wiedza przekazywana była w „naturalnym porządku” dostosowanym do zdolności każdego studenta.

Uniwersytety Ludowe stały się głównym czynnikiem odrodzenia kulturalnego, narodowego i gospodarczego Danii końca XIX wieku, która w wyniku wojny siedmioletniej, zrujnowana gospodarczo i okrojona terytorialnie była zagrożona w swym istnieniu. Grundtvig z reformatora szkoły stał się inspiratorem potężnego ruchu oświecenia narodowego oraz szerokiego ruchu społecznego.

Idea Uniwersytetu Ludowego szybko rozpowszechniła się w Europie i krajach całego świata. W kolejnych latach po uruchomieniu pierwszej duńskiej placówki w 1844 roku powstają kolejno pierwsze placówki w Norwegii (1864), Szwecji (1868), w Finlandii (1889), potem także w Islandii, Grenlandii, na Wyspach Owczych, na Alandach oraz w Europie.

Uniwersytety Ludowe w Polsce

W Polsce zaczątki Uniwersytetów Ludowych powstawały na fermach ogrodniczych i rolniczych przed I wojną światową we wszystkich trzech zaborach. W warunkach polskich były one szkołą uświadczenia narodowego pozostając jednak raczej szkołami zawodowymi tylko z elementami kształcenia ogólnego niż Uniwersytetami Ludowymi typu duńskiego.

Pierwszy Uniwersytet Ludowy wzorowany na grundtvigowskim wzorze w niepodległej Polsce założył w 1921 roku w Dalkach pod Gniezmem ks. Antoni Ludwiczak, sekretarz Towarzystwa Czytelni Ludowych. Bardzo efektywną i najbardziej znaną placówką był założony w 1924 z ramienia Związku Polskiego Nauczycielstwa Szkół Powszechnych Uniwersytet Orkanowy Ignacego Solarza w Szycach pod Krakowem, w 1932 przeniesiony do Gaci Przeworskiej i związany otdąd ze Związkiem Młodzieży Wiejskiej „Wici”. W międzywojennej Polsce działało w sumie około 22 Uniwersytetów Ludowych. W skonfliktowanej społecznie II Rzeczypospolitej ruch Uniwersytetów Ludowych walnie przyczynił się do odrodzenia narodowego, a także do emancypacji niższych warstw społecznych.

Równolegle w miastach powstawały prężne placówki Uniwersytetów Powszechnych. Przed odzyskaniem niepodległości był to warszawski Uniwersytet dla Wszystkich adresowany głównie do robotników, a po odzyskaniu niepodległości – Wolna Wszechnica Polska (1925–1945) Heleny Radlińskiej przygotowująca zawodowych pracowników społecznych i prowadząca prace badawcze i teoretyczne w nurcie pedagogiki społecznej.

Po wojnie Uniwersytety Ludowe odradzały się wokół takich wybitnych pedagogów jak: Karol Małek (Mazurski Uniwersytet Ludowy w Rudziskach), Waldemar Babinić (już w czasie wojny tajny Uniwersytet Ludowy w Jeziorkach, potem Uniwersytet Ludowy w Pawłowicach i Rożnicy), Józef Kret i inni. Jednak w warunkach PRL rzeczywiste funkcjonowanie Uniwersytetów Ludowych było niemożliwe. Placówki były stopniowo przejmowane przez państwo. Ograniczano swobodę ich działalności i zredukowano do kursów kształcenia zawodowego.

W 1981 w Lublinie środowisko skupione wokół profesora Adama Stanowskiego przygotowało program Uniwersytetu Ludowego, który zamierzało powołać. Rozpoczęciu działalności przeszkodził wybuch stanu wojennego

Obecne Uniwersytety Ludowe

Obecnie ruch Uniwersytetów Ludowych w Europie, a zwłaszcza w krajach skandynawskich działa bardzo prężnie – rozwijając się i zmieniając – przy jednoczesnym zachowaniu filozofii Grundtviga jako podstawy ideologicznej swojego istnienia. Uniwersytety Ludowe pozostając niezależne od państwa, zachowując prawo do kreowania własnego profilu edukacyjnego otrzymują od tegoż państwa finansowe wsparcie, a studenci mają realną szansę uzyskania rządowego stypendium na naukę w Uniwersytecie Ludowym.

W krajach skandynawskich Uniwersytety Ludowe są bardzo popularnym rodzajem uzupełnienia wykształcenia. W Szwecji istnieje 147 placówek UL (na 7 mln ogółu ludności), w Danii ok. 100, Norwegii – 90, Finlandii – 70. W Szwecji co roku długoterminowe kursy na Uniwersytetach

Ludowych (6–9 miesięcy) kończy 14–16 tysięcy osób. W całej Skandynawii corocznie blisko 8 milionów studentów w różnym wieku czyli 1/3 dorosłych Skandynawów kształci się w tego rodzaju placówkach.

Uniwersytety Ludowe, funkcjonują również w Niemczech, Wielkiej Brytanii, Stanach Zjednoczonych, a także na Litwie, Łotwie i Estonii oraz w niektórych krajach Afryki (Tanzania, Nigeria), choć różnią się sposobem działalności od uniwersytetów skandynawskich – działają jako placówki specjalne dla określonego środowiska, grupy, czy dla konkretnych zadań.

W Polsce nie istnieją obecnie Uniwersytety Ludowe w czystej formie duńskiej (internatowej, nastawione przede wszystkim na rozwój osobowości, kształcenie ogólne). Kilka placówek działa w ramach Towarzystwa Uniwersytetów Ludowych (TUL), rozbudowaną bazą i programem dysponuje funkcjonujący od ponad 20 lat Kaszubski Uniwersytet Ludowy (KUL) działający w Wieżycy i Starbieniu. We Wzdowie, na terenie Polski południowej mieści się Uniwersytet Ludowy o profilu artystycznym, istnieją próby odtworzenia Uniwersytetu Ludowego w Gaci Przeworskiej (Uniwersytet Spółdzielczy Korsaków), rozwija się ruch katolickich Uniwersytetów Ludowych. Żaden z nich nie prowadzi jednak długoterminowych kursów internatowych. Podstawową przeszkodą rozwoju działalności edukacyjnej w duchu Uniwersytetu Ludowego w Polsce jest brak uregulowań prawnych dotyczących niepublicznej oświaty dorosłych i praktycznie brak wsparcia finansowego ze strony państwa.

Istnieje jednak głęboka potrzeba odrodzenia ruchu Uniwersytetów Ludowych w Polsce, o co apeluje od lat profesor pedagogiki na Uniwersytecie Warszawskim i Toruńskim Józef Pólturzycki, jak i Zofia Kaczor-Jędrzycka, prezes TUL. Marek Byczkowski, dyrektor KUL podejmuje próby na rzecz zjednoczenia sił działających placówek UL.

Katarzyna Winiarska

UNIWERSYTET

POWSZECHNY

im. Jana Józefa Lipskiego

w Teremiskach